

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Факультет педагогічної освіти

Кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи

МАНЧУР МАР'ЯНА МАР'ЯНІВНА
ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ТА СПІВПРАЦІ В
СИСТЕМІ «МУЗЕЙ-ШКОЛА-УНІВЕРСИТЕТ»

Магістерська робота

галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»

Науковий керівник:

_____ доцент _____

(вказуються посада (проф./доц.)

кандидат педагогічних наук, доцент

науковий ступінь та вчене звання

___ **Караманов_О.В.** ___

прізвище та ініціали наукового керівника

Львів-2020

АНОТАЦІЯ (укр.)

АНОТАЦІЯ (англ.)

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	
ВСТУП	
РОЗДІЛ 1. Музей як освітня інституція	
1.1. Поняття про просвітницько-педагогічну діяльність музею	
1.2. Аналіз історичних та сучасних аспектів розуміння педагогічної взаємодії у просторі музею	
1.3. Головні засади організації «музейного середовища навчання»	
РОЗДІЛ 2. Організація взаємодії з музеєм у закладах середньої та вищої освіти	
2.1. Роль школи та університету у співпраці із музейними закладами	
2.2. Сучасні форми і методи навчання у взаємодії музею, школи та університету	
2.3. Перспективи організації співпраці музею із освітніми закладами	
ВИСНОВКИ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	
ДОДАТКИ	
.....	

ВСТУП

Серед численних інститутів, що виникли як засіб збереження дослідження історичної минувшини, залучення молоді до її вивчення, вагоме місце посідають музеї. У контексті локальної історії вони сприяють формуванню історичної пам'яті та ідентичності, у психологічному – виступають важливим чинником розвитку пізнавальних процесів особистості, у музейно-педагогічному – забезпечують цілісне сприйняття певної епохи відвідувачами музеїв.

У сучасних умовах організації демократичного середовища навчання та нового освітнього простору суттєво підвищується роль музею як осередку освіти і виховання, що сприяє формуванню у молодого покоління національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, забезпеченню духовної єдності поколінь.

Історію музейної справи в Україні досліджували М. Бондар, О. Крук, О. Костюкова, М. Ткаченко; історію музею при закладах освіти – С. Муравська, Ю. Омельченко, З. Огризко, І. Прус, В. Столетов та ін. Розвиток та становлення і розвиток музейної педагогіки розглядається у працях Ю. Безуба, В. Бекетової, Т. Белофастової, І. Гаврилової, Л. Гайди, А. Горового, Н. Горської, В. Камінської, Н. Капустіної, Н. Кукси, О. Караманова, А. Короткової, І. Ласкій, Р. Маньковської, Н. Мартем'янової, Л. Масол, Г. Мезенцевої, С. Михайличенко, Ю. Павленко, Г. Пастушенко, Н. Пусепліної, Ф. Рябчикової, М. Скирди, Б. Столярова, О. Топилка, Л. Чернової, Т. Чумалової, Р. Шикуди, Т. Яцечко-Блаженко та ін.

Актуальність дослідження полягає в тому, що зміни в суспільному житті переосмислюється роль закладів середньої та вищої освіти у створенні нового комфортного простору навчання, який би міг задовольнити усіх суб'єктів навчального процесу. З цього погляду зростає роль культури, яка може слугувати «об'єднавчим місточком» для освітніх закладів. Важливим чинником таких впливів може стати музейна педагогіка – нова

міждисциплінарна галузь знань, яка вивчає особливості організації педагогічної взаємодії у просторі музею.

Організація педагогічної взаємодії та співпраці у системі «музей-школа-університет» покликана створити нові можливості для підготовки майбутніх вчителів, розробки нових інтегрованих занять, налагодити активну комунікацію у просторі музею для організації ефективного середовища навчання.

Музей і освітні заклади за мету своєї діяльності традиційно мають багато спільного: вони прагнуть виховувати почуття патріотизму, свідоме ставлення до надбань світової та вітчизняної науки і культури, розвивати мислення, творчі здібності та певні практичні навички, стимулювати творчу активність особистості тощо. Саме для цього потрібно впроваджувати в освітню сферу нові й сучасні засоби музейної педагогіки. Проте сьогодні музейна педагогіка ще маловивчена та малодосліджена, що зумовлює потребу у координації системи роботи з розробки її методологічних засад, різних аспектів категоріального апарату, створенні сучасних музейних освітніх (музейно-педагогічних) програм, реалізації ефективних методів і прийомів навчання.

Об'єкт дослідження: педагогічна діяльність музеїв.

Предмет дослідження: педагогічна взаємодія та співпраця у системі «музей – школа – університет».

Мета дослідження: проаналізувати та розкрити особливості педагогічної взаємодії у системі «музей – школа – університет».

Завдання дослідження:

- 1) визначити характерні ознаки музею як освітньої інституції;
- 2) проаналізувати головні засади організації «музейного середовища навчання»;
- 3) охарактеризувати особливості школи та університету як осередків музейної освіти;

4) визначити зміст і методи педагогічної взаємодії та співпраці музею із закладами середньої та вищої освіти;

5) окреслити перспективи співпраці музею із освітніми закладами.

Методи дослідження: теоретичний аналіз, систематизація і класифікація наукової літератури, вивчення й узагальнення досвіду навчальних закладів з питань впровадження музейної педагогіки, методи порівняльного аналізу, інтерпретації та узагальнення фактів; емпіричні методи дослідження (інтерв'ю).

Структура роботи. Робота включає вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел, додатки.

РОЗДІЛ 1. Музей як освітня інституція

1.1. Поняття про просвітницько-педагогічну діяльність музею

Музеї є скарбницями людської історії і культури, думки і праці, своєрідними осередками пізнання навколишнього світу. Щоденно вони гостинно відчиняють свої двері перед десятками тисяч громадян України та іноземних туристів, які прагнуть ознайомитися з культурними надбаннями й мистецькими шедеврами. Вітчизняні музеї зберігають усе, що дороге нашому народові, що є його гордістю.

Відомо, що сам термін «музей» у перекладі з грецької мови означає місце, присвячене музам, дочкам богині пам'яті Мнемозіти, – святилище муз. Вважаючи їх покровительками науки і мистецтва, греки будували на їх честь храми, які називали мусейонами. Саме звідси й походить термін «музей».

Відповідно до визначення Міжнародної ради музеїв (ICOM) «музей – це неприбуткова постійно діюча інституція, яка служить суспільству та його розвитку і для цього збирає, зберігає, досліджує, популяризує та експонує матеріальну і нематеріальну спадщину людства, а також об'єкти довкілля, з метою вивчення, навчання та для естетичного задоволення».

Нині зміст поняття «музей» змінився і розширився, адже можна спостерігати за його новими вимірами та характеристиками. Фактично в сучасних умовах музеї є постійно діючими інституціями та підприємствами; вони зберігають, вивчають та популяризують різні музейні предмети; організовують заходи, розраховані на широке коло відвідувачів.

Зазначимо, що у першій половині XIX ст. в Україні було відкрито музеї різних профілів у Миколаєві, Одесі, Керчі, Музей старожитностей при Київському університеті, Музей старожитностей Катеринославської губернії. Наприкінці XIX – на початку XX ст. в Україні було засновано ряд історичних, природничих і художніх музеїв. Художні виникли на базі приватних колекцій творів мистецтва. Художник І. Айвазовський заснував

картинну галерею у Феодосії. Картинні галереї були також у Миколаєві, Катеринославі. Великі приватні музейні колекції мали В. Тарновський, Б. та В. Ханенки, М. Терещенко, Д. Яворницький, Д. Багалій, А. Петрушевич, В. Щавинський, П. Потоцький та ін. Всього в Україні на початку ХХ ст. було 36 музеїв, які належали різним відомствам, установам і приватним особам. На кінець 20-х років ХХ ст. їх уже налічилося близько 100.

Сучасне суспільство зацікавлено у виховних та освітніх можливостях музею. Необхідність теоретичного та науково-методичного обґрунтування цього напряму діяльності музеїв визначає появу спеціальної наукової дисципліни – музейної педагогіки, яка досліджує усі види взаємин музею та його аудиторії, є одним із напрямів педагогічної науки і визначається як «міждисциплінарна галузь наукового знання, що формується на перетині педагогіки, психології, музеєзнавства та профільної музею дисципліни і являє собою специфічну практичну діяльність, організовану на передачу культурного (художнього) досвіду в умовах музейного середовища» [56].

Музейна педагогіка вивчає музейну аудиторію, аналізує потреби різних соціальних і вікових груп відвідувачів та досліджує особливості сприйняття ними експозиції, а іноді вносить корективи у зміст самої експозиції, створює та апробує нові методики й програми роботи з різними категоріями відвідувачів.

Музейна педагогіка – суміжна наукова дисципліна, що досліджує музейні форми комунікації, характер використання музейних засобів у передачі і сприйнятті інформації з точки зору педагогіки. Предметом музейної педагогіки є проблеми, пов'язані зі змістом, методами і формами педагогічного впливу на різні вікові категорії.

Дослідження показують, що термін «музейна педагогіка» було уведено у науковий обіг в 30-х рр. ХХ ст. у Німеччині (К. Фрізен, Г. Фройденталь). Спочатку дане поняття використовувалося тільки для позначення напрямку музейної діяльності, який переважно зорієнтований на роботу з учнями. Наприклад, це міг бути особливий напрям діяльності музею – участь у

навчально-виховному процесі школи, створення освітніх програм для дітей [55].

Становлення та розвиток музейної педагогіки пов'язані з іменами багатьох німецьких педагогів і музейних діячів. Розроблені й запроваджені у практику важливі музейно-педагогічні ідеї науковцями А. Ліхтварком, А. Рейхвенном та Г. Фройденталем.

Зокрема, Г. Керштейнер розробив концепцію музейної експозиції, яка має бути побудована за педагогічним принципом, бути орієнтованою на здійснення наочності навчання, стимулювати активність відвідувача у процесі сприймання матеріалу. Учений Г. Фройденталь розробив спеціальну методику роботи з учнями, що включає підготовку дітей до відвідування музею та закріплення набутих там знань і вражень на уроці. У цій методиці головна роль відводиться шкільному вчителю. Учений А. Рейхвейн пропагував ідею створення спеціалізованих експозицій для дітей, побудованих за принципом музеїв-майстерень, де дитина має можливість самостійно творчо працювати. Учений А. Ліхтварк, описуючи метод «музейних діалогів», особливу роль відводив музейному працівникові (посереднику), який допомагає відвідувачу у спілкуванні з музейним середовищем і розвиває здатність бачити та сприймати музейну експозицію, згодом музеолог назвав «посередників» музейними педагогами [Цит. за: 41, с. 12-19].

У 1960-ті роки помітно зросла соціальна роль музеїв у суспільстві, завдяки чому роботі з аудиторією приділялась особлива увага, поглибився предмет музейної педагогіки, яка в дискусіях провідних західнонімецьких музеєзнавців Р. Ромедера, А. Кунца, В. Клаузевіца та інших тісно пов'язувалась з дослідницькою, експозиційною, збиральною роботою музеїв і вивчала освітньо-виховні аспекти музейної комунікації.

Значний внесок у дослідження проблеми педагогічної взаємодії в музеї здійснили українські й російські вчені (Т. Белофастова, Т. Галкіна, І. Медведєва, Є. Мастеніца, Н. Пусепліна, Г. Снагощенко, Б. Столяров, С.

Троянська, Л. Шляхтіна ін.), які акцентували увагу на різних аспектах співпраці навчальних закладів і музею, вирізняли її як інноваційну педагогічну технологію, яка базується на інтеграції суспільно-гуманітарних наук: історії, музеєзнавстві, мистецтвознавстві, природознавстві, культурознавстві, лінгвістиці, соціології, психології, філософії та сприяє розвитку творчих здібностей учнів.

В сучасному світі дедалі більше зростає роль музейних закладів, які починають себе позиціонувати як важливі центри просвітницької та педагогічної діяльності. Вітчизняні та зарубіжні вчені, які досліджують різні аспекти музейної педагогіки у контексті організації взаємодії та співпраці «музей-школа-університет» (Ю. Беззуб [3], В. Бекетова [5], Т. Белофастова [6], І. Гаврилова [8-9], Л. Гайда [10-11], А. Горовий [12], Н. Горська [13], В. Камінська [17-18], Н. Капустіна [19], О. Караманов [20-28], А. Короткова [30], Н. Кукса [31-32], І. Ласкій [34-36], Р. Маньковська [37], Н. Мартем'янова [38-39], Л. Масол [40], С. Михайличенко [44], Г. Мезенцева [42], Ю. Павленко [46], Г. Пастушенко [48], Н. Пуспеліна [50-52], Ф. Рябчикова [53], М. Скирда [54], Б. Столяров [56], О. Топилко [57], Л. Чернова [58], Т. Чумалова [59], Т. Яцечко-Блаженко [60] та ін.) справедливо наголошують на зростаючій ролі педагогічної діяльності музеїв в сучасному освітньому просторі.

Сучасні наукові публікації з музейної педагогіки в Україні мають описовий характер та здебільшого ґрунтуються на одних й тих самих джерелах «класиків» музейної педагогіки Росії або радянських джерелах 70-80-х рр., переказуючи у той чи інший спосіб їх ідеї та думки.

У той же час фактично залишається поза увагою величезний пласт англomовної, німецькомовної та польськомовної літератури, яка завдяки сучасним інформаційним технологіям знаходиться у вільному доступі та дає змогу скласти об'єктивне бачення досліджуваної проблематики у різних аспектах.

Мета музейної педагогіки – сприяння розвитку творчих здібностей учнів. Дана система передбачає саме таку організацію навчально-виховного процесу, за якої учень - один із головних суб'єктів творчої діяльності.

Музейна педагогіка визначає модель становлення творчої особистості як піраміду, в основі якої - гуманна людина зі всією сукупністю творчих задатків, здібностей, мотивів. Вершина піраміди - «дослідник-філософ», а «дослідник-громадянин», «дослідник-винахідник», «дослідник-експериментатор», «дослідник-теоретик» - проміжні щаблі зростання.

Саме ці якості найбільше розвиваються в учнів під час музейних уроків та пошукової роботи. Громадянське мислення формується, коли учень досліджує проблеми, пов'язані з історією міста, країни. Народжується національна свідомість, що сприяє неупередженому ставленню до інших культур, розумінню ролі і місця національного у світовій загальнолюдській цивілізації.

Музейний простір, музейні експонати мають унікальну здатність впливати на інтелектуальні, вольові та емоційні сторони особистості дитини водночас. Кожна виставка, кожна експозиція є, власне, програмою передачі через експонати знань, навичок, суджень, оцінок, почуттів. Саме музей дає змогу донести до дітей надбання культури, сформувати у них стійку потребу отримувати естетичну насолоду від творів мистецтва, поповнювати свої знання про видатних людей, історичні події тощо.

На думку Б. Столярова, який розробив модель музейно-педагогічного процесу, його найважливішими складовими є:

- складники музейно-педагогічного процесу (музейне середовище: музейне приміщення, навколomuзейний простір, експозиція, експонат, глядач, музейний педагог);
- форми музейно-педагогічного процесу (екскурсія, заняття в музейній аудиторії або студії; лекція);
- методологічна основа музейно-педагогічного процесу (діалог з пам'яткою, музейним педагогом, міжособистісний діалог учнів);

- принципи спілкування (за умови партнерських відносин учителя й учня з опорою на їхній життєвий досвід; інтерактивний: людина запам'ятовує лише те, що робить; комплексний: задіяні логіко-аналітичний, чуттєвий, психомоторний канали сприймання тощо) [56, с. 17-25].

О. Караманов, окреслюючи значення просвітницько-педагогічної діяльності музею, зазначає, що такому навчанню найчастіше притаманний неформальний характер, а не принципи формального середовища класу, з якими знайомі більшість людей. Важливо уточнити різницю між формальним та неформальним середовищем навчання. Так, у навчальних закладах установлені конкретні вимоги до учнів та студентів, використовуються підручники й чітко регламентовані навчальні предмети, а також тести для визначення рівня успішності. Усі вихованці є приблизно одного віку.

Відвідувачі, які створюють неформальне середовище музею, мають різну мотивацію. Зазвичай це може бути сім'я, де є люди різного віку. У такому разі там немає вимог, чому вони повинні вчитися, і відвідувачі йдуть туди, куди хочуть, залишаючись найдовше там, де їм цікаво [22, с. 48].

Серед інших моментів, які підкреслюють унікальне середовище навчання в музеї, можна назвати такі:

- музей обслуговує відвідувачів різного віку з різними здібностями й різним рівнем знань;
- у музейних залах на експозиції є постійні „зайві” подразники (артефакти й фотографії, інші відвідувачі, шум, звук), що оточують відвідувачів навіть під час екскурсії;
- відвідування музеїв може привести до набуття нового емоційного, фізичного та / або когнітивного досвіду [22, с. 48].

У процесі споглядання та взаємодії з музейним предметом у свідомості людини відбуваються певні зміни, її природа визначає та виявляє з глибин підсвідомості приховані до певного часу естетичні відчуття та поняття, що набувають для неї цілком нового значення та смислу. Відповідно виникає

ефект причетності до експонату, «занурення» до певної історичної епохи та нове розуміння її значення, трансформація цього розуміння у дійсність. Такий перехід визначають нові умови, що оточують людину (музейні предмети, урочиста атмосфера та взаємодія з іншими відвідувачами музею), адже системне налагодження діалогу музею з підростаючим поколінням, формування культури відвідування музейних закладів забезпечує міцні контакти на майбутнє.

Сучасне суспільство зацікавлено у виховних та освітніх можливостях музею. Отже, розуміння музейної педагогіки у контексті її просвітницько-педагогічної місії можна окреслити як інноваційну педагогічну технологічну діяльність, яка ґрунтується на інтеграції суспільно-гуманітарних наук: історії, музеєзнавства, мистецтвознавства, природознавства, культурознавства, лінгвістики, соціології, психології, філософії та сприяє розвиткові творчих здібностей учнів.

1.2. Аналіз історичних та сучасних аспектів розуміння педагогічної взаємодії у просторі музею

Дослідження засвідчують, що сучасне розуміння музею визначає його як невід'ємний інститут суспільства. У відповідності з тим чи іншим підходом, фахівці по-різному визначають саму суть музею. Існує цілий ряд визначень терміну «музей»:

Музей - установа, що займається збиранням, вивченням, зберіганням експонуванням предметів - пам'яток історії, матеріальної і духовної культури, а також просвітницької та популяризаторської діяльністю [47].

Музей - місце інформаційного обміну різних етносів, поколінь, професій, віків, територій і т.д. [33].

Музей - постійна, некомерційна установа, покликана служити суспільству й сприяти його розвиткові, доступна широкій публіці і котра займається придбанням, зберіганням, дослідженням, популяризацією та

експонуванням матеріальних свідчень про людину та її життєве середовище для вивчення, освіти, а також для задоволення духовних потреб» [16].

Дефініції музею закріплені на законодавчому рівні. Закон України «Про музеї та музейну справу» визначає музей як культурно-освітній та науково-дослідний заклад, призначений для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини [15].

Значення музеїв у житті суспільства визначається тим, що музеї виконують функції формування національної пам'яті, ідентифікації України у світовому співтоваристві, зберігають історію і культуру народу як частину світового історико-культурного надбання, слугують джерелом інформації і знань, мають величезний виховний і туристичний потенціал. Музейна справа належить до державотворчих чинників, оскільки безпосередньо, можливо, як жодна інша інституція, забезпечує реалізацію статті 11 Конституції України: «...сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України [29, с. 6].

Дослідження відзначають, що питання про роль музеїв у суспільстві вперше в Україні було предметом наукових пошуків у 20-х роках ХХ століття. У працях вітчизняних учених-музезнавців М.Ф. Біляшівського, Ф. Л. Ернста, Ф.І. Шміта, І. Свенціцького та інших порушено широке коло питань музейної справи, наголошено на їх значенні у збереженні та дослідженні історичних пам'яток. Багатий фактичний матеріал з історії музеїв, опису їх колекцій, наукові експозиційні пошуки розкрито у працях В. Бірюкова, Н. Курінного, В. Щербаківського.

Українські вчені Л.Чупрій, В. Машталір, Г. Рудик, О. Гончарова, Т. Куцаєва та інші, підкреслюючи соціальну значимість, вбачають місію

сучасних музеїв у тому, щоб зробити культурно-історичну спадщину невичерпним джерелом знань і знаряддям суспільного розвитку. О. В. Беззубова відмічає, що на сучасному етапі найбільш поширеними концептуальними моделями (музею) є:

- музей як науково-дослідна і освітня установа (Й. Бенеш, І. Неуступний);
- музей як специфічне відношення людини до дійсності, здійснюване за допомогою об'єктів реального світу якістю «музейності» (З. Странський, А. Грегорова);
- музей як комунікативна система (Д. Камерон, О. Сапанжа) [4, с. 9].

Різні підходи до розуміння сутності музею не суперечать один одному, а взаємодоповнюють і дозволяють зробити попереднє узагальнення, що музей є загальнодоступним суспільно-культурним закладом, котрий зберігає у вигляді матеріальних і духовних раритетів пам'ять минулого, історичну пам'ять і сприяє передачі історичної пам'яті і соціалізації, як окремої особистості, так і всього суспільства.

Відтворення й постійне оновлення інтелектуального потенціалу України потребує розробки принципово нової концепції розвитку учнівської молоді, конструювання спеціальних програм і технологій. Соціальне замовлення – стати в третьому тисячолітті державою інтелектуальних ідей і технологій – потребує нової третьої освіти інноваційного характеру, компонентами якої є сучасні філософські, аксіологічні, семантичні, фізіологічні, психолого-педагогічні погляди на людину. А це і є одне з пріоритетних завдань школи майбутнього [14, с. 24-25].

Сучасні дослідження у різній та неоднаковий спосіб оцінюють педагогічну взаємодію та співпрацю у просторі музею.

Найчастіше педагогічну взаємодію у музейному просторі ототожнюють з комунікацією. У сучасній музеології термін «музейна комунікація» одним з перших упровадив у практику відомий канадський вчений Д. Камерон,

котрий аналізував ефективність роботи музею та виокремлював три основні інстанції – передавач (працівник музею), посередник (реальні речі в музеї) та приймач (відвідувач), між якими повинен бути зворотний зв'язок для оцінки ефективності комунікаційного процесу [1].

Необхідно зазначити, що теорія музейної комунікації Д. Камерона та його послідовників в сучасних умовах є основою музейної соціології, музейного маркетингу та інших інноваційних технологій роботи з музейною аудиторією.

Деяко пізніше, у 1970-80-і рр. комунікаційна термінологія стає однією з найбільш вживаних інструментів, які дозволяють наповнити музейний простір новими враженнями..

Дослідники розглядають комунікацію як провідну функцію сучасного музею; обговорюють можливості «мови речей» як засобу спілкування між культурами, різними історичними і соціальними спільнотами, етнічними групами, політичними і релігійними угрупованнями, підлітками та дорослими, сліпими і зрячими і т.д. Такий підхід з часом призводить до переосмислення фундаментальних музеєзнавчого понять «музейний предмет» і «музейна експозиція» [1].

На початку 90-х рр. теорія музейної комунікації була суттєво оновлена завдяки дослідженням Е. Хупер-Грінхілл, яка вважала, що музейна комунікація є процесом, спрямованим у двох напрямках, де не тільки музейний працівник організовує речі в експозицію, наділяючи їх при цьому змістом, а й кожен відвідувач привносить власну інтерпретацію цих предметів в відповідно до особистого досвіду [1]).

Сьогодні комунікаційний підхід належить до числа магістральних напрямків музеології, що визначає стиль мислення та способи діяльності світового музейного співтовариства.

У найбільш загальному вигляді комунікаційний підхід в музеєзнавстві характеризується низкою принципів (постулатів), які задають особливий погляд на музейну дійсність:

- антропоцентричність, що організує музейний рух «від суб'єкта», а не «від речі», і тому не допускає апріорної об'єктивації музейного предмета (або зібрань, або експозиції);
- культурологічність, яка припускає, що знаки і символи, котрі використовуються в процесі комунікації, незалежно від їх матеріальних носіїв, існують в певному полі культурних значень. Тому суб'єкти, включені в музейну комунікацію, виступають як представники культурних позицій, а музейні предметно-просторові «послання» - як культурні (або метакультурного) тексти;
- діалогічність, яка розглядає структури за участю як мінімум двох суб'єктів, різних за своєю культурною позицією. Відтак, важливим елементом будь-якої ситуації музейної комунікації є «різниця культурних потенціалів» або культурно-історична дистанція, що має синхронний та діахронний виміри;
- аксіологічний, яка виходить із уявлення про те, що міжкультурне спілкування є за своєю основою ціннісним. Тому ціннісний аспект музейної комунікації розглядається як провідний, а інші її аспекти (навчання, передача інформації, знань і т.д.) виступають у ролі допоміжних елементів [1].

1.3. Головні засади організації «музейного середовища навчання»

Поняття «музейне середовище навчання» або «середовище навчання в музеї» належить до недостатньо розроблених музейних категорій, довкола яких постійно відбуваються різні дискусії.

На думку О. Караманова, музейне середовище навчання є частиною соціокультурного середовища, суспільних, матеріальних та духовних умов діяльності людини, створених у межах музею, а також відносин, що виникають у процесі музейно-педагогічної діяльності (містить у собі низку

компонентів: навколомузейний простір, музейний будинок, експозиція, експонат) [25, с. 5-56].

Таке твердження зумовлене розумінням музейної педагогіки як високотехнологічного процесу, реалізованого у спеціально створеному і функціонуючому на засадах діалогу освітньому середовищі. Це середовище має комплексний характер й включає у себе не лише музейні експозиції, а й студії, спеціальні аудиторії, майстерні, а також навколомузейний простір.

Окрім цього, таке середовище є навчальним, адже воно є важливим дієвим механізмом якісних змін у формуванні умінь та навичок учня/студента, системою найважливіших чинників, від яких залежать освіта й розвиток особистості. Проте музей не повинен обмежуватися організацією навчального середовища у своєму просторі, а має “виходити за межі” і формувати новий навколомузейний простір.

Виходячи з вищенаведеного, музейне середовище включає у себе наступні компоненти:

- навколомузейний простір, що організовує увагу глядача;
- власне музейний будинок, який налаштовує на сприйняття твору мистецтва;
- експозицію як послідовну презентацію музейних пам’яток [24, с. 160).

У межах «музейного середовища навчання», на думку О. Караманова, існують так звані «зони активності», першою з яких є так звана “зона ознайомлення”, яка формує уявлення про потенціал музею та забезпечує первинний контакт з відвідувачем [25, с. 167].

. У межах цієї зони можна створити різні атракції, які б одразу привертали увагу молодих людей. Саме вони складають перші враження від музейної експозиції та забезпечують успішність будь-якого “музейного візиту”. Мова йде головню про предмети, які напіввідкривають певну таємницю, історію, легенду, що одразу заохочує до отримання більше інформації.

У “зоні активності” відбуватиметься основна взаємодія, коли молоді відвідувачі активізують власну роботу на експозиції – безпосередньо приступають до ознайомлення з візуальним рядом предметів, що сприяє обміну думками, діалогу, ефективній пошуковій діяльності.

Власне, у такий спосіб, як наголошує О. Караманов, формується музейне середовище навчання – важливий елемент педагогічної взаємодії у музейному просторі, коли відбуваються процеси “занурення”, привласнення знання, його оцінка, відведення певного місця у системі цінностей кожної людини, усвідомлення та розуміння нового змісту через контакт з предметами, “створення ефекту присутності”, заплановане, контекстуальне або раптове залучення відвідувачів до нової ситуаційної діяльності [25, с. 168].

“Зона рефлексії” дає змогу осмислити власну роботу, звернутися до самоаналізу та розмірковування, усвідомити та оцінити одержані враження, переживання, ефекти захоплення від музейної експозиції, її предметів та спілкування з різними людьми. Залежно від типу рефлексії (особистісна, інтелектуальна, комунікативна, кооперативна) це стимулює розвиток креативності, творчого мислення, елементів художньої діяльності молодого відвідувача, дає змогу виробити власні моделі продуктивного спілкування у реальному житті, осмислювати та формувати мотиви власної діяльності, реалізовувати різноманітні прагнення до змін.

“Зона закріплення” надає змогу ще раз звернутися до різних аспектів “проведеного музейного часу”, відтворити найважливіші дії, розставити необхідні акценти, спільно з однолітками завершити приготування спільного або індивідуального “музейного завдання”, одержати “домашнє завдання”.

У такий спосіб закріплення дає змогу встановити асоціативні зв'язки навчання у школі / закладі вищої освіти з академічним та неформальним простором музею. Це, наприклад, може сприяти ефективному поглибленому вивченню засобами музейної педагогіки складної історичної тематики, усвідомленню певних процесів та явищ, оцінки значення визначних подій та

вироблення власного ставлення до них, розвитку критичного мислення, формуванню власних пізнавальних інтересів та зацікавлень.

“Зона відпочинку” символізує завершення музейного дійства й переключає увагу на розвагу, гру та рекреацію у музейному просторі. Вона у опосередкований спосіб дає змогу додатково закріпити одержані “музейні враження” та емоції. Зазвичай, ця зона часто співпадає із виходом з музею [25, с. 167-169].

Наведене вище зонування, на нашу думку, співпадає з основними завданнями музейної педагогіки, вирішення яких позитивно вплине на розбудову школи майбутнього:

- навчити учня самостійно розглядати явища цілісно й у динаміці;
- навчити самоорганізації;
- продемонструвати дію принципу подібності у природі, житті, мисленні;
- навчити шукати аналогію для нових досліджуваних явищ, поглиблюючи й змінюючи їх за необхідністю;
- навчити учня використовувати всі доступні навички й уміння у процесі пізнання [14, с. 24-25].

РОЗДІЛ 2. Організація взаємодії з музеєм у закладах середньої та вищої освіти

2.1. Роль школи та університету у співпраці із музейними закладами.

В сучасних реаліях загальноосвітні школи та заклади вищої освіти дедалі частіше стають осередками музейної освіти, тобто центрами організації педагогічної діяльності, яка відбувається у просторі музею.

Однією з найважливіших функцій музею є освітня або культурно-освітня функція, яка дозволяє йому організовувати та розробляти спеціальні програми, проводити різні освітні заходи, майстер-класи у межах музейно-педагогічної діяльності. Зокрема, школа організовує навчання в музеї у формі уроків, семінарів, проектів, квестів тощо, або узгоджуючи свої заняття з навчальною програмою відповідних предметів, або реалізуючи засади неформальної освіти.

У формуванні освітнього середовища у музеї слід враховувати особисті та загальнолюдські цінності, організовувати освітній процес на основі співробітництва, урахування рівня розвитку студентів, стимулювання позитивної емоційної атмосфери навчання, створення ситуацій вирішення пізнавальних завдань, інтелектуального пошуку.

Ефективність музейно-педагогічної діяльності часто залежить від різних способів її організації. Зрозуміло, що передусім ця організація передбачає взаємовигідну взаємодію та партнерство. Дослідник Б. Столяров виділяє два блоки, які обумовлюють цю взаємодію – “Школа у просторі музею” та “Музей у просторі школи” [56, с. 158-159].

Розвиваючи його думки, можна зазначити, що музей у просторі школи включає освітні заходи (уроки, екскурсії, просвітницькі заняття тощо), на яких учні опановують зміст культури й мистецтва на музейній експозиції. Експозиція музею має такі специфічні особливості, які дозволяють

розширити та поглибити предмет вивчення, розвинути образне мислення, емоційну культуру учнів.

Важливу роль у цьому сенсі відіграє багатоманітний музейний репертуар форм і тем взаємодії зі школою, які стосуються мистецтва, історії, літератури, а також організація проектної діяльності. Проекти різної спрямованості дозволяють учням краще засвоювати складний навчальний матеріал, емоційно активізувати, закріпити та збагатити його у процесі творчого моделювання.

Наступний блок – “Музейна педагогіка в школі” включає в себе лекційну роботу у школі, а також різні лекційні курси, що проводяться музейними співробітниками. Це призводить до виникнення потреби в ознайомленні з пам’ятками мистецтва та архітектури, пізнавальної активності та інтересу до особи автора художніх цінностей, формування умінь і навичок розуміння себе та інших через осягнення світу національної та світової культури, виховання музейної культури, усебічного розвитку особистісних здібностей та реалізації індивідуального підходу до кожного учня.

В освітньому процесі використовуються три форми роботи з учнями: заняття на музейній експозиції, класно-аудиторні та практичні заняття, які забезпечуються відповідними методичними матеріалами: програмами рекомендаціями, розробками музейних уроків, окремих тем, навчальними посібниками, книжками для учнів та вчителів, хрестоматіями, різними публікаціями [56, с. 159].

Результативність співпраці музеїв зі школами передусім залежить від того, наскільки керівні органи цих установ усвідомлюють необхідність організації співпраці; наявності відповідних кадрів та спеціалістів, здатних проводити ефективні музейно-педагогічні заняття; розуміння важливості музейно-педагогічної діяльності для оновлення навчально-виховної системи школи.

Виходячи із наведеного вище, зазначимо, що навчанню у музейному просторі найчастіше притаманний неформальний характер, а не виключно дотримання принципів формального середовища класу, з якими ознайомлені більшість людей. Важливо уточнити різницю між формальним та неформальним середовищем навчання, адже воно має суттєвий вплив на реалізацію різних дидактичних форм, методів і прийомів в музеї.

Дослідники зазначають, що музейна педагогіка відіграє роль посередника між музеєм і школою [18, с. 50].

Так, у навчальних закладах установлені конкретні вимоги до учнів та студентів, використовуються підручники й чітко регламентовані навчальні предмети, а також тести для визначення рівня успішності. Усі вихованці є приблизно одного віку. Відвідувачі, які створюють неформальне середовище в музеї, мають різну мотивацію й самі обирають способи музейно-педагогічної діяльності.

У свою чергу, університет у контексті взаємодії зі школою та музеєм акцентує увагу на підготовку майбутніх фахівців (музейних педагогів), здатних ефективно взаємодіяти з учнями в музейному просторі, а також сприяє поглибленню знань студентів у процесі роботи на музейній експозиції із застосуванням відповідних дидактичних форм, методів і засобів, які підвищують мотивацію до навчання.

О. Караманов виокремлює модель “Навчально-виховний процес у взаємодії музею з ВНЗ”, що відображає різні аспекти прикладного застосування музейної педагогіки в умовах вищого закладу освіти, зокрема, класичного університету. Це зумовлює перехід й трансформацію процесу навчання від традиційного розуміння механічного передання знань до включення у діяльність: для того, щоб самостійно “навчитись вчитися” [20, с. 137-138].

На думку науковця, особливої ваги у запропонованій моделі набуває взаємодія академічної і неформальної освіти, що простежується у спільних формах організації навчання для спеціалізованих курсів та центрів

неформальної освіти. Зокрема, науково-дослідницькі лекції й семінари на основі урахування міжпредметних зв'язків можуть використовуватися під час ґрунтовного й усебічного вивчення певної теми не лише у теоретичному, а й у практичному аспектах [20, с. 137-138].

Доцільним також автор вважає організацію педагогічної практики закладу вищої освіти на базі школи у взаємодії з музеями, яка розширює традиційне розуміння сучасного навчального заняття, стимулює студентів до повнішого вияву своїх творчих педагогічних здібностей шляхом розробки авторських уроків та виховних заходів у середовищі музею. У свою чергу, це становить інтерес для учнів з огляду на зацікавленість матеріалом, способи його подання та закріплення, можливість дізнатися багато нового [20, с. 137-140].

На думку Н. Пусепліної, у закладі вищої освіти можливою є підготовка майбутнього вчителя до виховної роботи засобами музейно-педагогічної діяльності. Зокрема, це становить єдність трьох послідовних і взаємозумовлених етапів, серед яких вона виокремлює:

- діагностико-підготовчий;
- прагматично-діяльнісний;
- креативно-узагальнювальний.

Логічна послідовність цих етапів, на думку Н. Пусепліної, забезпечує пізнавальну активність майбутнього вчителя у галузі застосування музейно-педагогічних засобів у виховній роботі у напрямі від теорії до практики, від первинного ознайомлення із загальними засадами реалізації потенціалу музею – до музейно-педагогічної компетенції [52, с. 83].

Метою підготовки майбутнього вчителя до виховної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах засобами музейно-педагогічної діяльності є формування професійної готовності забезпечувати досягнення мети виховання засобами музейно-педагогічної діяльності. У відповідності до мети дослідниця ставить такі завдання:

- реалізувати освітньо-виховний і науково-дослідницький потенціал музею у процесі формування особистості майбутнього вчителя;
- забезпечити єдність виховання, навчання і розвитку особистості педагога в умовах спеціально організованого музейного середовища;
- сформувати професійно спрямовану музейно-педагогічну компетенцію вчителя [52, с. 83].

Організація різних екскурсій, заняття у студіях, культурно-просвітницька робота та участь у різноманітних заходах розширюють потенціал музейно-педагогічних занять, які починають ототожнюватися з творчою діяльністю, виходять з можливостей та безпосереднього живого інтересу кожного студента. У ході реалізації цих форм студенти набувають власного досвіду продуктивної творчої діяльності, що узгоджується з сучасним розумінням освіти.

Як зазначають науковці, музейна педагогіка допомагає навчати вчителів, зокрема майбутніх фахівців гуманітарних дисциплін, кількома шляхами:

- визначення міждисциплінарних зв'язків між академічною та неформальною освітою;
- організація інтерактивних семінарів та практики навчання;
- визначення методів і моделей взаємодії в умовах музейного середовища;
- розробка мультикультурної компетентності у процесі освітньої підготовки [22, с. 15-21].

Цікавою є характеристика та обґрунтування Н. Пусепліною своєрідних «музейних комплексів університету». Зокрема, музейний комплекс педагогічного університету є центром музейно-педагогічної діяльності у школах регіону, головною метою якого є :

- формування педагогічних кадрів нової генерації;
- збагачення професійного та соціального досвіду;
- становлення та розвиток світоглядних позицій і переконань учителів та учнів засобами реалізації освітньо-виховного потенціалу музейно-педагогічної діяльності [50, с. 20].

Дослідниця обґрунтовує, що багаторічний досвід співпраці з загальноосвітніми навчальними закладами сприяє активізації виховної діяльності, розвитку пізнавальних інтересів учнів, єдності одержаних теоретичних знань та набутих практичних умінь і навичок, забезпечує залучення молоді до вічних духовних цінностей минулого і сьогодення.

Отже, в контексті основних напрямів своєї роботи (виховний, освітній та науково-дослідницький) музейний комплекс університету як центр музейно-педагогічної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів регіону виконує:

- виховну;
- наукову;
- навчальну;
- ознайомлювальну;
- культурологічну;
- середовищну функції [50, с. 20].

Метою виховної діяльності такого комплексу (здійснення виховної і культурологічної функцій) можна, на думку авторки, визначити:

- забезпечення історико-патріотичного, морально-естетичного, екологічного виховання;
- формування національної свідомості, культури;
- розвиток індивідуальних здібностей учителів та учнів, забезпечення умов їх реалізації [50, с. 20].

До провідних видів виховної діяльності музейного комплексу належать екскурсійна, лекційна та виставкова діяльність. У контексті науково-

дослідницького напрямку функціонування комплексу (втілення наукової функції музейно-педагогічної діяльності) проводиться експозиційна робота (опрацювання музейних фондів, вивчення експозиції), метою якої є формування наукового світогляду учнів, узагальнення кращого регіонального педагогічного досвіду, цілеспрямована підготовка до практичного застосування набутих знань, умінь і навичок [50, с. 20].

Одним із провідних завдань діяльності музею як центру музейно-педагогічної діяльності загальноосвітніх шкіл є створення науково обґрунтованого музейно-педагогічного середовища на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії у процесі співробітництва та співтворчості педагогічного, учнівського та студентського колективів (реалізація середовищної функції музейно-педагогічної діяльності). Ознайомлювальна функція музейно-педагогічної діяльності передбачає:

- інформування про тематику музейних експозицій;
- знання про наявні фондові матеріали;
- можливості використання освітньо-виховного потенціалу того чи іншого музею у педагогічному процесі школи [50, с. 20].

Особлива роль у контексті порушеного питання належить музеям при навчальних закладах. Музеї при навчальних закладах у своїй діяльності керуються Законом України «Про музеї та музейну справу» (від 26.06.1995 р.), а також різними нормативними документами Міністерства освіти і науки України, Положенням про музей при навчальних закладах системи Міністерства освіти і науки України (20.05.1997 р.) та власним Положенням про музей.

Мета діяльності музею полягає у залученні молодого покоління до вивчення та збереження історико-культурної спадщини свого народу, формуванні освіченої творчої особистості та сприянні відродженню і розбудові національної системи освіти як найважливішої ланки виховання свідомих громадян Української держави.

Музеї при навчальних закладах проводять таку роботу:

- організовують дослідницьку діяльність згідно з тематикою музеїв;
- систематично поповнюють фонди музеїв шляхом проведення експедицій, походів, екскурсій, а також використовують інші шляхи комплектування, що не суперечать чинному законодавству;
- організовують облік музейних предметів, забезпечують їх збереження;
- створюють і поповнюють стаціонарні експозиції та виставки;
- проводять навчально-виховну роботу серед учнівської молоді і населення;
- організовують та беруть участь у районних, міських, обласних, всеукраїнських заходах;
- надають можливість використання матеріалів музею у навчально-виховному процесі та науково-дослідницькій роботі [49, с. 5].

Окрім традиційного екскурсійного показу, музеї при навчальних закладах широко використовують специфічні форми і методи роботи з колекціями. Це демонстрація окремих музейних предметів на лекціях, науковий опис та обробка матеріалів польових досліджень під час практичних занять, копіювання творів образотворчого мистецтва.

Музей – це візитна картка навчального закладу, педагогічного та учнівського колективів. Шкільні музеї виступають з'єднуючою ланкою між минулим і майбутнім, відіграють важливу роль у формуванні національної самосвідомості, духовного багатства юних громадян України. Це музеї наступних профілів: історико-краєзнавчі, краєзнавчі, історичні, етнографічні, літературні, народознавчі, мистецькі, природничі, математичні, педагогічні, військово-історичні.

Зокрема, шкільний музей, – один із важливих засобів удосконалення всього навчально-виховного процесу комплексного виховання учнів, розширення їх кругозору, розвитку, пізнавальних інтересів і здібностей, – можна визнати справжніми осередками накопичення, вивчення, збереження,

популяризації матеріальних пам'яток того чи того часу, народу; загальноновизнана роль музеїв і у пропаганді патріотизму, адже вони дають змогу доторкнутися до надбань минулого, пов'язаних із певною місцевістю, що сприяє формуванню любові до великої й малої батьківщини [2, с. 100].

З цього погляду цікавим є досвід створення музейних гуртків у школі. Приміром, в авторській програмі гуртка «Юні музеєзнавці» (автор – Л. Гайда, м. Кропивницький) стверджується, що завданнями сучасної освіти також є необхідність урахування індивідуальних здібностей, інтересів і потреб учнів, створення умов для їх розвитку та самореалізації, формування у них орієнтації на певний вид професійної діяльності, реалізації особистісно орієнтованого навчання. Значну роль у загальній системі навчально-виховного процесу відіграє діяльність музеїв при навчальних закладах, адже музей – це інститут людської спільноти, що є засобом свідомого цілеспрямованого залучення людей до культурної спадщини минулих часів і займає особливе місце в житті людства [11, с. 36].

Однак треба мати на увазі, що сучасні школярі – це найвимогливіша аудиторія, що вимагає:

- по-перше, наймодернішого технологічно-технічного забезпечення експозиційної діяльності;
- по-друге, наявності анімаційно-розважальної складової (щоб не знудитися до кінця екскурсії й цілковито втратити інтерес до експозиції);
- по-третє, умов для активного релаксу й емпіричного пізнання старожитностей через надання можливостей доторкнутися чи потримати в руках той чи інший музейний предмет (чи його точне відтворення, виготовлене спеціально з метою речового контакту з аудиторією).

З-поміж вимог до знань і вмінь учнів, в авторській програмі акцентовано на те, що:

Гуртківці повинні **знати** :

1. Основні поняття і терміни, нормативні акти, класифікацію музеїв.
2. Етапи історичного розвитку музеїв та формування музейної мережі.

3. Основи організації та діяльності музеїв на громадських засадах.
4. Функції та напрями діяльності музеїв при закладах освіти.
5. Основні вимоги до обліку та збереження музейних предметів.
6. Етапи та прийоми побудови музейної експозиції.
7. Вимоги до масово-просвітницької діяльності громадських музеїв.

Гуртківці повинні **вміти** :

1. Складати плани роботи музею.
2. Здійснювати облік та зберігання музейних предметів.
3. Організовувати та проводити краєзнавчий пошук за конкретною темою.
4. Виконувати наукову обробку зібраного матеріалу.
5. Створювати та оформляти музейну експозицію.
6. Здійснювати науково-просвітницьку роботу.
7. Використовувати технічні засоби в польових умовах і для музейної експозиції [11, с. 37].

До **завдань** програми віднесено:

1. Ознайомлення учнів з особливостями формування музеїв як соціокультурного інституту суспільства на загальносвітовому, державному та регіональному рівні.
2. Вивчення основних етапів історичного розвитку музеїв в Україні та створення музейної мережі на Кіровоградщині.
3. Оволодіння навичками організації та діяльності громадських музеїв.
4. Засвоєння основ музейної термінології, функцій та напрямів діяльності музеїв.
5. Оволодіння системою знань про рідний край, його пам'ятки історії та культури.
6. Ознайомлення з різними формами та методами музейної роботи.
7. Набуття загальноосвітньої культурологічної профільної підготовки, навичок самостійної історико-краєзнавчої діяльності для пам'яткоохоронної діяльності.

8. Поглиблення знань учнів з навчальних дисциплін, реалізація завдань особистісно орієнтованого навчання та розвитку здібностей дітей.
9. Виховання національно свідомого громадянина, грамотної, освіченої людини.
10. Розвиток і продовження кращих краєзнавчих традицій краю.
11. Вироблення в учнів умінь практично застосувати здобуті знання та користуватися історичними джерелами.
12. Усвідомлення учнями особистої причетності до подій сьогодення, формування активної громадянської позиції.
13. Набуття навичок орієнтування у потоці інформації, що постійно збільшується.
14. Розвиток творчого мислення, формування власної думки та критичного ставлення до інформації.

Аналіз програмних документів цього гуртка дозволяє встановити чіткість й виваженість поставлених завдань у поєднанні з насиченою програмою роботи та формуванням практичних умінь і навичок учнів [11, с. 36-37].

На основі викладеного матеріалу зазначимо, що закономірне звернення до освітньої функції музею здійснює справжню «міждисциплінарну революцію», даючи змогу проектувати, розробляти та втілювати у життя найсміливіші музейно-педагогічні програми та проекти, які мають не лише інтегруючий характер, а й по-справжньому дозволяють реалізувати нові навчальні та виховні стратегії, виходячи з відомого гасла «освіта через діяльність».

Це гасло відомого американського філософа та педагога Дж. Дьюї стало характерною ознакою нашого часу, залучаючи до активної співпраці, спільної діяльності учнів та вчителів, викладачів та студентів. Очевидно, що така співпраця можлива й у просторі музею, який створює умови для вияву особистісного «я» людини, що пізнає світ, здобуває знання, намагається досягнути багато нових речей, цікавої й потрібної інформації.

Можливості застосування нових ідей у контексті взаємозв'язку актуальних музейно-педагогічних технологій з профілем конкретного музею, характером діяльності, віком відвідувачів та їх мотивацією тощо має «безмежну кількість комбінацій» та залежить від обізнаності, фаховості та професійності музейного працівника (педагога) та вчителя, вихователя, викладача (як посередників між матеріалом навчання, учнями та музейними експонатами), запропонованих тем музейних занять та обраних методів взаємодії.

Музейну педагогіку, можна розуміти, як спосіб освоєння (з метою ознайомлення, навчання або відпочинку) музейного простору та музейних колекцій шляхом активної комунікації відвідувачів різного віку на експозиції музею, який організовують музейні співробітники спільно з педагогами.

Підсумовуючи, зазначимо, що музейна педагогіка в сучасному «суспільстві знань» у контексті взаємодії зі школою та закладом вищої освіти має такі особливості:

- створює нове середовище навчання;
- окреслює перспективи для реалізації продуктивних методів викладання;
- є важливим засобом для розвитку толерантності й поваги до інших культур;
- уможливлює ефективну взаємодію між академічною та неформальною освітою;
- сприяє демократизації й розвитку громадянського суспільства.

2.2. Сучасні форми і методи навчання у взаємодії музею, школи та університету

Взаємодія школи та музею у багатьох випадках може виступати технологічним процесом, який спрямовує свою увагу на різні аспекти ефективної комунікації у музейному просторі.

На думку австрійського музеолога Ф. Вайдахера, у просторі музею комунікація відбувається, як правило, за умови активної участі психічних процесів відчуття і сприймання.

Зокрема, у сприйманні комплексно беруть участь різні функції свідомості, зокрема:

- *трактування* (відчуття та враження співвідносяться з раніше набутими, подібними сферами досвіду);
- *розуміння* (щось сприймається розумом, вартості розпізнають та приймають або заперечують);
- *уява* (розпізнаються можливості);
- *фантазія* (розвиваються творчі, відтворювальні чи хаотичні уявлення);
- *інтуїція* (відбувається безпосереднє внутрішнє сприйняття);
- *інспірація* (з'являються творчі ідеї);
- *мислення* (цілеспрямоване, понятійне уявлення, судження, підсумовування, трактування та розуміння; утворюються нові поділи, здобуваються чи відновлюються знання);
- *розпізнавання* (стан речей сприймається як правдивий та достовірний);
- *розрізнювання* (розрізняють два або більше можливих станів речей);
- *вирішування* (після розпізнавання та розрізнювання приймають якісне рішення);
- *волевиявлення* (самостійно визначається мета та спрямування до неї, розпочинаються або завершуються дії);
- *відчуття* (викликається подразнення органів чуття);
- *почуття* (щось переживається безпосередньо та суб'єктивно);
- *зауважування* (розпізнається предмет, процес чи ситуація);
- *прагнення* (дії переважно емоційного характеру у напрямку мети) [7, с. 175-176].

Організація процесу комунікації у просторі музею ґрунтується на комбінації різних принципів, форм, методів та прийомів навчання.

Приміром, організаційними формами навчально-виховного процесу зі здійснення підготовки майбутніх учителів та використання музейно-педагогічної діяльності як дієвого засобу виховання і формування професійного інтересу вченими визначаються:

- лекції;
- семінари-практикуми;
- консультації;
- навчальні конференції;
- екскурсії;
- презентації;
- виставки;
- факультативні заняття;
- участь студентів у роботі творчих майстерень, у конкурсах;
- традицієзнавчі та науково-пошукові зібрання;
- усі види педагогічної практики [51, с. 75].

В умовах інтеграції освітньої системи України до європейського й світового простору, зокрема актуалізації проблеми поєднання навчальної і науково-дослідної діяльності студентів, особливого значення набувають самостійна робота, індивідуальні та групові консультації, що є ефективними формами педагогічного керівництва навчальною і, особливо, науково-дослідницькою діяльністю студентів [51, с. 75].

Чимало дослідників ототожнюють музейну педагогіку з інноваційною освітньою технологією, яка побудована відповідно до принципів:

- гуманізації, що передбачає переорієнтацію стратегії виховання на розвиток творчих задатків, здібностей, інтересів, схильностей дитини;
- єдності загальнолюдського і національного, що має на меті сформувати високу духовну культуру людини, гуманістичне мислення категоріями «вічних» цінностей, засвоєваних крізь призму національного. Музейний компонент освіти розкриває багатогранність духовного досвіду

народу, його історії, творчості, особливостей побуту, трудової діяльності тощо. Єдність загальнолюдського і національного в навчанні й вихованні допомагатиме у виявленні й розвитку творчих здібностей дитини;

- активності, який виражає загальну вимогу до організації навчально-виховного процесу, у якому процес навчання й виховання – це самокерована перетворювальна діяльність. Активну діяльність учнів можна визнати основою успішного навчання й виховання на всіх рівнях. Відтак, навчання на основі виконання й освоєння різних видів діяльності з точки зору музейної педагогіки (пошукова робота, екскурсії, формування нових експозицій, шкільні свята, зустрічі з цікавими людьми) перетворюються на активний навчально-пізнавальний процес, коли зміщується акцент з інформування учня на самооволодіння знаннями і уміннями у процесі навчання та пізнання.

- інтегративності, оскільки зміст і форма навчально-виховного процесу мають бути такими, щоб формувати цілісне бачення світу й розуміння місця та ролі людини в ньому. Значне місце в технології музейної педагогіки посідають інтегративні суспільно-гуманітарні науки: історія, мистецтвознавство, природознавство, народознавство, культурологія, лінгвістика, психологія, філософія, естетика, музика, які сприяють розвиткові творчих здібностей учнів і дають дітям змогу краще пізнати себе [14, с. 24-25].

Крім того, в сучасних умовах музей акцентує значну увагу на впровадження інформаційних (ІТ) та інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ), які являють собою сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збирання, обробки, зберігання, розповсюдження, відображення та використання інформації в інтересах її користувачів. ІТ забезпечують та підтримують інформаційні процеси: пошуку, збору, передачі, збереження, накопичення, тиражування інформації та процедури доступу до неї.

ІТ щоразу більше впливають на роботу музеїв, поступово змінюючи весь процес їх роботи, важливі завдання поступово переводять на комп'юторну основу. Вже неможливо уявити повсякденну роботу музеїв без електронної пошти, веб-сайту, електронних каталогів і т. ін. [45, с. 132].

Як правило, для музею ІТ є допоміжним інструментом, який дозволяє вдосконалити роботу, стандартизувати підходи до неї. Це пов'язано насамперед з необхідністю обміну інформацією, як між музеями та іншими організаціями загалом, так і між музеями і відвідувачем.

Початок розвитку ІТ припав на 60-і рр. ХХ ст., разом з появою та розвитком перших інформаційних систем. Тоді ж були здійснені окремі спроби створення музейних каталогів з використанням ІТ у Франції, Канаді та інших країнах. Наприкінці 90-х рр. ХХ ст. інвестиції в інфраструктуру та сервісі Інтернет викликали бурхливий розвиток галузі ІТ. Саме тоді музеї почали використовувати електронну пошту та веб-сайти з інформацією про музей та його колекції, що посприяло налагодженню зв'язків між музеями та потенційними відвідувачами [45, с. 133].

Поступово, у процесі удосконалення ІТ музеї почали активно застосовувати сучасні мультимедійні технології, що дозволило об'єднати актуальну інформацію про музейні колекції та надати доступ до неї, використовуючи усі можливі способи: аудіо, відео, анімацію, зображення тощо, на додачу до традиційних способів надання інформації [45, с. 133-134].

У процесі музейно-педагогічної взаємодії важливо дотримуватися різних методів та прийомів роботи, серед яких виокремлюють як загально педагогічні, так і специфічні музейно-педагогічні.

Загальнопедагогічні методи здебільшого узгоджуються з методами, які використовують на музейній експозиції. Дотримуючись класифікацій дидактичних методів за джерелом знань та характером мисленнєвої й пізнавальної активності учнів, можна провести паралелі щодо їх застосування в музеї [23, с. 8].

Приміром, розповідь і бесіду як словесні методи можна використовувати під час вивчення історії експонату, характеристики історичної епохи; методи ілюстрації й демонстрації є доречними для безпосереднього показу експозиції; проблемно-пошуковий здебільшого підходить для розкриття певної ідеї експозиції та особливостей її втілення, виявлення власного враження від побаченого тощо. До власне музейно-педагогічних методів належать такі:

- «занурення» в історичну епоху;
- рольове «прожиття» історичних та культурних подій;
- інформаційний;
- продуктивний;
- репродуктивний;
- дослідницький;
- метод реконструкції;
- метод порівняльних аналогій;
- асоціативний метод;
- метод моделювання;
- метод порівняльного аналізу;
- метод випереджувального заохочення [23, с. 8].

Серед прийомів роботи, які виділяє дослідник музейної педагогіки О. Караманов, можна зазначити:

- *прийом показу* – головний прийом і головний складник музейного заняття, що спрямовує увагу на риси та ознаки предметів;
- *прийом руху*: за його допомогою пізнають музейний об'єкт і закріплюють знання, а увага акцентована на окремих деталях;
- *прийом реконструкції* полягає у відтворенні події або епохи шляхом образної розповіді, за допомогою якої музейний педагог немов би робить слухача дійовою особою якоїсь події, ситуації;

- *прийом локалізації подій* характеризують особливо сильним емоційним впливом, що полягає у «прив'язуванні» певної історичної події до певного місця;
- *прийом порівняння* полягає в зіставленні різних ознак одного й того ж експоната або різних об'єктів між собою. Порівнювати можна ознаки та особливості певних предметів у різні історичні епохи, вираження схожих почуттів різними авторами в різних експонатах;
- *прийом цитування* дозволяє загострити інтерес слухачів на якомусь факті, події, явища, надає більшій авторитетності висловлюванням педагога [23, с. 5-12].

Проаналізований матеріал дозволяє нам визначити такі завдання музейної педагогіки:

- залучення до музею і музейної культури з раннього віку. Формування потреби в спілкуванні з культурною спадщиною та ціннісного ставлення до нього;
- активізація творчих здібностей особистості і творчої діяльності в музеї та активний пошук нових форм спілкування з культурною спадщиною;
- створення багатоступеневої системи музейної освіти (ДДУ - школа - музей – позашкільний заклад – заклад вищої освіти)

Практика показує, які форми і методи роботи з учнями різного шкільного віку в умовах музейного середовища засвідчують свою перевагу в організації їх:

- дослідницької діяльності, порівняно із класно-урочною системою викладання;
- сприяють активізації розумової й пізнавальної діяльності школярів;

- забезпечують зворотний зв'язок та новий формат суб'єкт-суб'єктної взаємодії учителя чи музейного педагога із учнями.

За одностайним визначенням педагогів, завдяки музейним формам і методам роботи активніше формується соціальна свідомість школярів, у них помітно збагачується словниковий запас, їм цікавіше працювати на уроках історії, літератури, вони швидше оволодівають складними поняттями, краще слухають, проявляють більшу спостережливість та активність, вступають у дискусії. На думку вчителів, заняття в музеї привчають дітей ретельніше слідкувати за своєю поведінкою, критичніше ставитися до свого зовнішнього вигляду

Концепції музейної педагогіки і музейної комунікації розглядаються як одна з моделей сучасного освітянського процесу. Музей повинен бути розрахований на відвідувачів різного віку, національності, соціальних верст, різної рецепційної компетентності та різних загальних очікувань. Організація музейно-педагогічних заходів, керування ними, виявлення та впровадження нових форм спирається на вивчення інтересів відвідувачів, сприйняття ними музейної інформації.

У процесі проведення різних музейно-педагогічних заходів, зокрема, можна вирішувати:

- проблемні *артистичні* завдання (постановка танцю відповідної епохи на фоні пам'ятки);
- *художні й мистецькі* (створення нових образів, малювання та фотографування побаченого);
- *туристичні* (прокладання нових пізнавальних екскурсійних маршрутів);
- практичні завдання з *архітектури* (визначення стилів, характерних особливостей будинків);
- *історії* (коментування й мандрівка шляхами події);
- *літератури* (враження від місця, яке було описане у певному творі);

- *математики* (обчислення відстані та швидкості пересування на певній місцевості);
- *географії* (визначення ландшафтних особливостей, клімату, рельєфу місцевості і т.д.);
- *фізики* (визначення фізичних властивостей будинків, різних оптичних явищ);
- *хімії* (визначення чистоти міського повітря у різних місцях) тощо [24, с. 160-162].

Таким чином система форм, методів і прийомів, які використовуються у музейній педагогіці є досить різноманітною, вона постійно видозмінюється і поповнюється, а впровадження інформаційних технологій потребує вивчення і музейними педагогами, і вчителями щодо їх раціонального застосування у процесі взаємодії школи і музею у ході вирішення дослідницьких завдань у навчанні учнів.

2.3. Перспективи організації співпраці музею із освітніми закладами

Сучасне суспільство зацікавлено у виховних та освітніх можливостях музею. Необхідність теоретичного та науково-методичного обґрунтування цього напрямку діяльності музеїв визначає появу спеціальної наукової дисципліни – музейної педагогіки, яка досліджує усі види взаємин музею та його аудиторії, є одним із напрямів педагогічної науки і визначається як «міждисциплінарна галузь наукового знання, що формується на перетині педагогіки, психології, музеєзнавства та профільної музею дисципліни і являє собою специфічну практичну діяльність, організовану на передачу культурного (художнього) досвіду в умовах музейного середовища» [56].

У зв'язку з цим, музейною педагогікою:

- вивчаються закономірності музейно-педагогічного процесу та використання їх у практиці, можливості підвищення рівня педагогічного керування;
- визначається специфіка педагогічного впливу музеїв на різні соціальні та вікові групи музейної аудиторії, необхідність диференційованого підходу до відвідувачів музею;
- узагальнюється досвід виховної та освітньої діяльності музеїв різних профілів, типів, видів і на цій основі виробляються і удосконалюються науково-методичні рекомендації; виявляються найбільш раціональні форми і методи спільної роботи музеїв з іншими педагогічними закладами;
- прогнозується розвиток музеїв у плані реалізації їх педагогічних можливостей.

Вищенаведене дає підстави виділити наступні педагогічні функції музеїв, які мають перспективи свого застосування у закладах середньої і вищої освіти:

- освітня, яка передбачає зорово-слухове сприйняття і засвоєння інформації; використання дидактичних матеріалів, що розширюють рамки навчальної програми, що стимулюють інтерес до екології, зоологічним об'єктах;
- розвивальна, котра сприяє активізації мислення, розвитку інтелектуальних почуттів, пам'яті, сенсорно-фізіологічних структур, збагачення словникового запасу, часто корекція лексики, формування умінь, навичок, формування адекватного ставлення до одержуваної інформації;
- виховна, що звертає увагу головно на цілеспрямовану діяльність й формує особистісні якості, погляди, переконання; сприяє включенню людини (відвідувача) у систему відносин виховання, придбання не тільки знань, але й інших елементів соціального досвіду, їх інтеріоризації – перетворення внутрішніх структур психіки людини завдяки засвоєнню елементів соціальної діяльності, і екстеріоризації - перетворення внутрішніх структур психіки в певну поведінку;

- профорієнтаційна, яка завжди орієнтована на можливості опанування нової професії.

У той же час, на думку Ф. Вайдахера, з позиції перспективи, музейна освітня робота тому суттєво відрізняється від традиційних шкільних занять. Це добровільна, неформальна освіта, якій невідомі шкільні ступені, навчальні плани та іспити. Відвідувач за бажанням може прийти та піти, він може вивчати виставку у власному темпі та відповідно до своїх зацікавлень. До основних завдань музейної освіти належить стимулювати силу уяви відвідувача та розвивати його чуттєву свідомість [7, с. 187].

Саме тому «зорієнтоване на навчання дозвілля знайде у музеї той, хто ще до того як ступити у музей уже володіє критеріями обробки побаченого. А крім цього, як вважає теорія навчання, значну частину сприйнятих значень об'єктів просто забувають або інтерпретують інакше; під час сприйняття нових обставин у пам'яті міцніше закарбовується уже існуюче.

Як правило - так звучить висновок - відвідувачі музею нічому новому не вчаться, а натомість переживають сприйняте як підтвердження уже відомого. Така особливість експозицій робить їх подібними за певними характерними ознаками до мас-медіа [7, с. 187].

За таких обставин питання про вплив відвідин музею постає інакше, ніж у сенсі одноразових та короткочасних ефектів. Нам видається, що дія відвідин музею ніби відбувається здебільшого опісля, отже, щойно набагато пізніше, ніж коли ми покинули музей. Нам відомий цей процес із фундаментальних досліджень у масовій комунікації. Передане через медіум чуттєве сприйняття лише тоді має значення, коли буде обговорюватися у безпосередній інтеракції зі знайомими людьми та буде підтримане наступними даними інших мас-медіа, незалежних одне від одного.

Вчений зазначає, що у випадку відвідин музею це означає, що навчальні ефекти стануть ймовірними тоді, коли відвідини музею стануть символічною відправною точкою для розповідей та бесід. Власне тоді зміст стає інструментально важливим, що означає, що відвідини музею стають

свого роду фокусом для збору подальшої інформації про сферу предмету та знань про об'єкт.

Однак так буде лише тоді, коли дискусії про відвідини музею займатимуть престижний ранг, а це стосується в першу чергу спільнот людей, які мають можливість продовжувати свою освіту. Продовження освіти не дає, наприклад, знань про музейний зміст, а натомість створює емпатію до сфери об'єктів, які також оцінюють незалежно від змісту чи безпосереднього оглядання. Тож наслідки відвідин музею залежать від спілкування людей, які належать до спільноти з відповідними властивостями [7, с. 187].

Музейна педагогіка визначає модель становлення творчої особистості як піраміду, в основі якої – гуманна особистість із сукупністю творчих задатків, здібностей, мотивів. Вершина піраміди – «дослідник-філософ», а «дослідник-громадянин», «дослідник-експериментатор», «дослідник-теоретик» - проміжні щаблі зростання.

Саме ці якості найбільше розвиваються в учнів під час музейних екскурсій і пошукової роботи. Відтак, коли школярі, досліджують проблеми, пов'язані з історією краю, міста, країни, у них формується громадянське мислення, народжується національна свідомість, що сприяє неупередженому ставленню до інших культур, розумінню ролі й місця національного у світовій цивілізації [14, с. 24-25].

Разом з тим проаналізований матеріал дає змогу зазначити, що музейна педагогіка динамічно, долаючи різні перепони, поширюється й розвивається в Україні. Це, зокрема, виявляється у тому, що:

- активізується робота з різновіковою музейною аудиторією;
- розробляються нові міждисциплінарні проекти, створюються цікаві музейно-педагогічні програми;
- до співпраці із музеями залучаються як загальноосвітні середні школи, дитячі садки, так і вищі заклади освіти.

Ми вважаємо, що глибше ознайомлення з реалізацією освітньої функції музеїв в Україні (на прикладі взаємодії та співпраці у системі «музей-школа-університет») висвітлює досить невтішну картину, – освітнім музейним програмам здебільшого притаманний локальний та безсистемний, хаотичний, некоординований та аматорський характер.

Здебільшого, за майже повної відсутності державної підтримки, вони здійснюються ентузіастами та непрофесіоналами. Проте можна спостерігати й певні зрушення, зумовлені змінами у сфері вітчизняного законодавства, зокрема, щодо можливостей:

- організації «нового освітнього простору»;
- «музейних освітніх центрів»;
- розробку сучасних музейно-педагогічних програм для учнів та студентів тощо.

Відтак, музейна педагогіка слугує тим «міждисциплінарним містком», котрий об'єднує та інтегрує суспільно-гуманітарні науки: історію, музеологію, культурологію, філософію, літературу, етику, психологію, мову, естетику, а також широкий комплекс природничих наук.

Крім того, вона виступає об'єднавчим освітнім чинником, адже головною метою національної освіти та виховання учнівської молоді є набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, формування духовної та моральної культури. Серед найважливіших завдань школи – усвідомлення необхідності концентрувати увагу не лише на інформуванні школярів, але й на розвитку їхніх особистісних якостей, апелювати до емоційної сфери, пробуджувати уяву та фантазію [43,с. 4-5].

У зв'язку із цим можна підтримати думку науковців, які, окреслюючи перспективи, визнають освітнє призначення музею XXI століття як історично сформованого інституту, побудованого на принципі діалогу розділених у часі і просторі культур, живого, насиченого високою силою інформаційної і емоційної взаємодії простору, який, транслуючи накопичений людством

духовний досвід, визнає право кожної епохи на власне бачення світу, діалог із сучасною культурою, виступаючи засобом адаптації людини в культурній сфері як місці духовного збагачення, що:

- стимулює моральний і естетичний розвиток особистості;
- спонукає до пошуку нових напрямів та вдосконалення форм і методів виховної роботи з учнями;
- підвищує соціально-культурну роль музею у суспільстві;
- перетворює музей на осередок культурного дозвілля, творчості і спілкування;
- збагачує його педагогічні можливості та сприяє взаєморозумінню людей різних поколінь;
- залучає молодь до вічних духовних цінностей, поглиблює виховний вплив на особистість [50, с. 21].

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, зазначимо, що організація педагогічної взаємодії музею із закладами освіти різного рівня має певні особливості, зумовлені:

- створенням нового середовища навчання;
- широкою інтеграцією знань;
- застосуванням різних способів міжособистісної комунікації;
- ефективною взаємодією між академічною та неформальною освітою;
- якісною підготовкою майбутніх фахівців (музейних педагогів) тощо.

У сучасних умовах реформування української освітньої системи постає питання щодо нових підходів до організації і змісту навчальної діяльності. Важливе місце серед них посідає один із перспективних напрямів сучасної педагогіки – музейна педагогіка, що вирішує проблеми формування особистості, а саме:

- залучення учнівської молоді до дослідницької діяльності засобами музейної експозиції з використанням інформаційних технологій;
- розвиток їхніх дослідницьких умінь і творчих здібностей;
- вироблення здатності до самостійних суджень і оцінок, навичок критичного мислення.

Активно інтегруючись у суспільство, музеї розширюють свою освітню функцію. Створення інтерактивних експозицій, впровадження музейно-педагогічних методик, що передбачають ознайомлення з простором музею, сприяють подоланню пасивно-споглядальних форм сприйняття музейної інформації. У наші дні пріоритетною аудиторією музею будь-якого вигляду і профілю є діти різного віку

Музейна педагогіка має важливе значення в системі освіти і розвитку, вона сприяє всебічному розвитку особистості учня, активному пізнанню навколишнього світу. Музейна педагогіка – це наукова дисципліна на перетині музеєзнавства, педагогіки і психології, яка розглядає музей як освітню систему. Через свій міждисциплінарний характер музейна педагогіка оперує категоріями музеєзнавства та психолого-педагогічних дисциплін.

Завдання музейної педагогіки випливають із вимог сьогодення, мудрого використання історичної та культурної спадщини нашого народу у системі навчально-виховної роботи.

Сьогодні музей є ефективною базою для спілкування, культурно-освітнім середовищем, джерелом культурно-освітнього процесу, це живий організм у процесі пізнання (а не лише сховище). Нами визначено наступні завдання музею:

- розширення сфери освіти на основі музейної педагогіки;
- розвиток творчої особистості, формування національної ідеології;
- збереження традицій, повернення до духовних цінностей;
- патріотичне виховання, розширення музейного простору;
- залучення молодого покоління до музеїв;
- ефективний та пізнавальний педагогічний вплив музею на різні категорії населення.

Для ефективно організації музейних занять важливо дотримуватися основних принципів музейної педагогіки:

- органічний зв'язок культури і освіти;
- інтеграція музею та школи;
- урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, молоді, їхніх інтересів, побажань (діагностика, диференціація, індивідуальний підхід);

- особистісно-орієнтовний підхід у своїй діяльності кожного музею;
- гуманістична спрямованість;
- педагогічна доцільність.

Вищенаведене дозволяє виокремити модель музейно-педагогічного процесу, яка включає такі складові:

- музейне середовище, приміщення, простір, експозиція, експонат, глядач, музейний педагог;
- форми музейно-педагогічного процесу (екскурсія, заняття в музейній аудиторії, лекція, виставка);
- методологічна основа музейно-педагогічного процесу (діалог з пам'яттю, музейним педагогом, міжособистісний діалог).

Основна увага музейної педагогіки зосереджена на дитячій та підлітковій аудиторії. Тому варто переходити від одиничних і епізодичних контактів із відвідувачем до створення багаторівневої системи музейної освіти, що дозволить долучити до музею і до його культури якомога більшу кількість молоді.

Активно інтегруючись у суспільство, музеї розширюють свою освітню функцію. Створення інтерактивних експозицій, впровадження музейно-педагогічних методик, що передбачають ознайомлення з простором музею, сприяють подоланню пасивно-споглядальних форм сприйняття музейної інформації. У наші дні пріоритетною аудиторією музею будь-якого вигляду і профілю є діти різного віку.

Музейна педагогіка – це інноваційна педагогічна технологія, яка ґрунтується на інтеграції суспільно-гуманітарних наук:

- історії;
- музеєзнавства;
- мистецтвознавства;
- природознавства;
- культурознавства;

- лінгвістики;
- соціології;
- психології;
- філософії та сприяє розвитку творчих здібностей учнів.

Основна увага музейної педагогіки зосереджена на дитячій та підлітковій аудиторії. Тому варто переходити від одиничних і епізодичних контактів із відвідувачем до створення багаторівневої системи музейної освіти, що дозволить долучити до музею і до його культури якомога більшу кількість молоді.

Здійснюючи диференційований підхід до відвідувачів, музейна педагогіка особливу увагу приділяє молоді, підростаючому поколінню, причому рамки вікових категорій розширюються: досить перспективними є заняття з дітьми молодшого віку, у тому числі і з дошкільниками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алимаева О.И. Коммуникативное пространство современного музея. Режим доступа: <http://www.sgu.ru/files/nodes/63395/Alimaeva.pdf>
2. Бедрик Л. Шкільний музей – засіб розширення соціокультурного простору особистості. Українська мова й література. 2011. № 6. С. 100-102.
3. Беззуб Ю. В. Методи та прийоми музейної педагогіки в шкільному навчально-виховному процесі. Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи. Матеріали науково-практичної конференції (24-25 вересня 2013 р.) / Національний Києво – Печерський історико-культурний заповідник. – К., 2013. – С. 10-12.
4. Беззубова О. В. Музей как инстанция художественного, научного и идеологического дискурсов. Автореф. дис. ... канд. филос. наук: 09.00.13 / Санкт-Петербург. гос. ун-т. – Спб., 2003. – 23 с.
5. Бекетова В. Від народження до школи (виставка в музеї). Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи. Матеріали Другої науково-практичної конференції (25–26 вересня 2014 р.) / Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. К., 2014. С. 13–16.
6. Белофастова Т. Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально- культурного центру: дис. ...к. пед. н.: 13.00.06. К., 2003. – 192 с.
7. Вайдахер Ф. Загальна музеологія. Посібник. [Перекл. з нім. В. Лозинський, О. Лянг, Х. Назаркевич]. Львів : Літопис, 2005. 632 с.
8. Гаврилова І. В. Краєзнавчий музей: музейна педагогіка і студенти. Українознавчий вимір у сучасній науці: гуманітарний аспект: матеріали конференції / Всеукраїнська науково-практична конференція 11 «Українознавчий вимір у сучасній науці: гуманітарний аспект» (13 квітня 2011 р.; Миколаїв); ред. В. С. Шебанін [та ін.]. Миколаїв: МДАУ, 2011. С. 157–161.
9. Гаврилова І. В. Форми роботи на музейних уроках з народознавства (з досвіду роботи відділу етнографії Миколаївського

обласного краєзнавчого музею). Музейний часопис (до 90-річчя Миколаївського обласного краєзнавчого музею): збірник наукових праць / ред. Л. Д. Хлопинська; упоряд. І. М. Піскурьова. Миколаїв: Атол, 2003. С. 142–144.

10. Гайда Л. А. Музейна педагогіка України: пошук оптимальної моделі. Методологічні засади історичної освіти в контексті профілізації старшої школи: матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції (Кіровоград, 21–22 жовтня 2010 р.). Кіровоград: Видавництво КОППО імені Василя Сухомлинського, 2012. С. 243–249.

11. Гайда Л. А. Створюємо музей у школі. Авторська програма гуртка «Юні музеєзнавці». Шкільний світ. 2010. № 21–22. С. 36–61.

12. Горовий А. Музеєзнавство в навчальному закладі / упорядник О. Колоньккова. К.: Шкільний світ, 2011. 120 с.

13. Горська Н. Д. Застосування інтерактивних технологій в музейній практиці. Могилянські читання 2006 року: Зб. Наук. пр.: Доля музейних зібрань / Нац. Києво-Печер. Іст.-культ. Заповідник; Ред. Рада: В. М. Коллакова (відп. Ред.) та ін. К.: Фенікс, 2007. Ч. 2. С. 198-203.

14. Дробна Н. Технології музейної педагогіки. Директор школи. (Шкільний світ). 2011. № 9. С. 24-25.

15. Закон України «Про музеї та музейну справу» від 29 червня 1995 р. № 249 / 95-ВР. Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища: зб. офіц. док. К. : Істина, 2002. С. 49–58.

16. Закон України «Про охорону культурної спадщини». Відомості Верховної Ради. 2000. №39.

17. Камінська В. Інноваційні аспекти розвитку музейної педагогіки. Волинський музейний вісник: Наук. зб.: Вип. 6 / упр-ня культури Волин. ОДА; Волин. краєзн. музей; каф. документознавство і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки; Упоряд. А. Силюк. Луцьк, 2014. С. 137-140.

18. Камінська В. Музейна педагогіка в практиці сучасного ЗНЗ. Волинський музейний вісник: Наук. зб.: Вип. 5.: Музейна педагогіка. Теорія і практика. / упр-ня культури Волин. ОДА; Волин. краєзн. музей; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки; Упоряд. А. Силюк. Луцьк, 2013. С. 50–53.
19. Капустіна Н. І. Деякі аспекти роботи з музейною аудиторією. Тези (з досвіду роботи Дніпропетровського історичного музею ім. Д. І. Яворницького). Сучасний музей: між скарбницею і підприємством. Матеріали Міжнародної конференції 8–10 жовтня 2006 року в м. Чернівці. Львів: ВНТЛ-Класика, 2008. С. 99–102.
20. Караманов О. В. Вищий навчальний заклад у просторі музею: перспективи впровадження інтегрованих курсів. Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. Вип. 26. С. 134–142.
21. Караманов О. В. Методичні аспекти розробки й упровадження музейно-педагогічних програм і проектів в освітньому просторі України // Музейна педагогіка –проблеми, сьогодення, перспективи. Матеріали Другої науково-практичної конференції (25-26 вересня 2014 р.) / Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. – К., 2014. – С. 38-41.
22. Караманов О. В. Музей – школа – університет: особливості педагогічної взаємодії у сучасному «суспільстві знань». Освіта та педагогічна наука. 2013. № 4 (159). С. 44-50.
23. Караманов О. В. Музейна педагогіка в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи. Освіта та педагогічна наука. 2012. № 3 (152). С. 5-12.
24. Караманов О. В. Організація музейного середовища у просторі міста: педагогічні можливості сіті-квестів. Жовківські читання 2015: Збірник статей третьої наукової конференції “Музей в сучасному світі” / Львівська національна галерея мистецтв ім. Б. Г. Возницького / Упорядн. С. Каськун, М. Скіра. Львів: Растр-7, 2015. С. 159–163.

25. Караманов О. В. Педагогічна діяльність музеїв в сучасному освітньому просторі України. Львів : Сполом, 2020. 452 с.
26. Караманов О. В. Розвиток пізнавальної активності учнів засобами музейної педагогіки. Рідна школа. 2008. № 1/2. С. 57-58.
27. Караманов О. В. Сучасні тенденції розвитку музейної педагогіки в Україні. Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи. Матеріали науково-практичної конференції (24-25 вересня 2013 р.) / Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. – К., 2013. – С. 35-37.
28. Караманов О. В. Шкільний музей як джерело культурного матеріалу для забезпечення навчально-виховного процесу. Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. Вип. 20. С. 185–192.
29. Конституція України. Київ: Українська правнича фундація, 1996.
30. Короткова А. Я., Федорченко В. К. Основи екскурсознавства і музеєзнавства: Програма курсу і конспект лекцій. К., 1997.
31. Кукса Н. В. Основні напрямки музейної педагогіки: учнівські історико-краєзнавчі конференції (з досвіду роботи Національного історико-культурного заповідника «Чигирин»). Дев'ятнадцяті Сумцовські читання. Матеріали наукової конференції на тему «Музей як соціокультурний інститут в умовах інформаційного суспільства», Харків, 18 квітня 2013 р. / Харківський історичний музей. Харків: Майдан, 2013. С. 160–166.
32. Кукса Н. Шкільне краєзнавство як один з пріоритетних напрямків культурно-освітньої діяльності історико-культурного заповідника «Чигирин». Волинський музейний вісник: Наук. зб.: Вип. 6. / упр-ня культури Волин. ОДА; Волин. краєзн. музей; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки; Упоряд. А. Силук. Луцьк, 2014. С. 34–37.
33. Лаврова Е. Ю. Эстетическое воспитание учащихся в системе взаимодействия «школа – художественный музей». М.: Принт-Плюс, 2007. 141 с.

34. Ласкій І. Курс “Музейна педагогіка”: особливості взаємодії школи й музею. Мистецтво та освіта. 2009. № 3. С. 27–30.
35. Ласкій І. Особливості взаємодії школи і музею в процесі впровадження курсу «Музейна педагогіка». Педагогічна думка. 2007. № 3. С. 54–57.
36. Ласкій І. Предмет і його місце в мистецтві. Годинник. Мистецтво та освіта. 2011. № 2. С. 28, 37–38.
37. Маньковська Р. Сучасні музейні комунікації та перспективи їх розвитку. Краєзнавство: науковий журнал. 2013. Ч. 3 (84). С. 75–84.
38. Мартем'янова Н. С. Музейна педагогіка в культурно-освітній діяльності музею. Сімнадцяті сумцовські читання. Матеріали наукової конференції на тему «Комунікаційний підхід у музейній справі як відповідь на потреби соціуму», Харків, 18 квітня 2011 р. / Харківський історичний музей. Харків: Майдан, 2011. С. 230–232.
39. Мартем'янова Н. С. Музейна педагогіка в організації культурноосвітньої діяльності музею. Вісник Харківської державної академії культури: збірник наукових праць / за заг. ред. В. М. Шейка. Харків: ХДАК, 2013. Випуск 39. С. 257–264.
40. Масол Л. Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх інновацій. Мистецтво та освіта. 2001. № 1. С. 2–5.
41. Мастеница Е. Н., Шляхтина Л. М. Проблемное поле музейной педагогики: понятие, сущность, векторы современного развития. Герценовские чтения 2005. Актуальные проблемы социальных наук. Сб. научных и научно-методических трудов. СПб.: РГПУ им. А.И. Герцена, 2005. С. 405-411.
42. Мезенцева Г. Музеезнавство. Київ: Головне вид-во видав. об'єднання «Вища школа», 1980. 119 с.
43. Мельничук Л. С. Місце шкільних музеїв в освітньому просторі району. Виховна робота в школі. 2015. № 11. С. 4–5.

44. Михайличенко С. С. Освітні та виховні аспекти музейної комунікації зі старшокласниками. Анотовані результати науководослідної роботи інституту педагогіки за 2007 рік: збірник / Акад. пед. наук України, Ін-т педагогіки. К.: Педагогічна думка, 2008. С. 169–171.
45. Музей: менеджмент і освітня діяльність / упоряд. Г. Аартс, З. Мазурик; пер. з нідерланд. Маріон Ковальчук. Львів: Літопис, 2009. 224 с.
46. Павленко Ю. Г. Розвиток музейної культури майбутніх учителів. Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2005. Вип. 3. С. 110–116.
47. Панкратова Т. Н., Чумалова Т. В. Заняття и сценарии с элементами музейной педагогики для младших школьников. Первые шаги в мир культуры: Учеб.-метод. пособие. М., 2000. С. 21–28.
48. Пастушенко Г. І. Музейна педагогіка: деякі шляхи вирішення актуальних проблем. Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи. Матеріали науково-практичної конференції (24–25 вересня 2013 р.) / Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. К., 2013. С. 56–59.
49. Про внесення змін до Закону України «Про музеї та музейну справу». Закон України від 5 листоп. 2009 р. № 1709–VI. Голос України. – 2009. – 28 листопада. – с. 4–5.
50. Пусепліна Н. Музейний комплекс університету – центр музейно-педагогічної діяльності регіону. Педагогічні науки. 2011. № 2. С. 18–22.
51. Пусепліна Н. Музейно-педагогічна діяльність у системі освіти дорослих. Педагогічні науки. 2011. № 3. С. 30–34.
52. Пусепліна Н. Характеристика результативності процесу підготовки майбутнього вчителя до виховної роботи засобами музейно-педагогічної діяльності. Педагогічні науки. 2010. № 2. С. 82–87.
53. Рябчикова Ф. Музейна педагогіка як наукова дисципліна. Волинський музейний вісник: Наук. зб.: Вип. 6. / упр-ня культури

Волин.ОДА; Волин. краєзн. музей; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки; Упоряд. А. Силюк. Луцьк, 2014. С. 64–68.

54. Скирда М. Музейне просвітництво: проблеми сьогодення і перспективи на майбутнє. Сучасний музей: між скарбницею та підприємством. Львів, 2008. С. 123–125.

55. Статут Міжнародної ради музеїв. - стаття 3. Кодекс професійної етики ІКОМ. Пам'ятки України: історія та культура. 1998. № 1. С.154 – 159.

56. Столяров Б. А. Музейная педагогика. История, теория, практика: учеб. пособие. М. : Высш. шк., 2004. 216 с.

57. Топилко О. В. Театралізація в музеї як своєрідна форма в освітньо-виховному процесі (на прикладі культурологічних заходів у Києво-Печерському заповіднику). Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи. Матеріали Другої науково-практичної конференції (25–26 вересня 2014 р.) / Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. К., 2014. С. 81–87.

58. Чернова Л. Музей і школа: форми співпраці. Мистецтво та освіта. 2009. № 3. С. 60–62.

59. Чумалова Т. В. Формирование ценностного отношения к культурно-историческому прошлому у учащихся начальных классов средствами музейной педагогики. Автореф. дисс... канд. пед. наук. – Москва, 1995. 30 с.

60. Яцечко-Блаженко Т. Роль педагогічної практики у підготовці музейного працівника. Волинський музейний вісник: Наук. зб.: Вип. 6. / упр-ня культури Волин. ОДА; Волин. краєзн. музей; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки; Упоряд. А. Силюк. Луцьк, 2014. С. 222–224.